

Zaak C-660/20

Samenvatting van het verzoek om een prejudiciële beslissing overeenkomstig artikel 98, lid 1, van het Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie

Datum van indiening:

4 december 2020

Verwijzende rechter:

Bundesarbeitsgericht (Duitsland)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

11 november 2020

Verzoeker en verzoeker tot „Revision“:

MK

Verweerster en verweerster in „Revision“:

Lufthansa CityLine GmbH

Voorwerp van het hoofdgeding

Recht van een in deeltijd werkende werknemer op betaling van het verschil tussen een reeds betaalde en een verhoogde vergoeding (zogenoemde vergoeding voor extra vliegreizen) conform het pro-rata-temporis-beginsel

Voorwerp en rechtsgrondslag van de verwijzing

Uitlegging van het Unierecht, artikel 267 VWEU

Prejudiciële vragen

- 1) Worden deeltijdwerkers minder gunstig behandeld dan vergelijkbare voltijdwerkers in de zin van clause 4, punt 1, van de raamovereenkomst inzake deeltijdarbeid die is opgenomen in de bijlage bij richtlijn 97/81/EG, wanneer een nationaal wettelijk voorschrift toestaat dat als voorwaarde voor een aanvullende vergoeding voor deeltijd- en voltijdwerkers uniform geldt

dat hetzelfde aantal werkuren wordt overschreden, en dus dat wordt uitgegaan van de totale vergoeding en niet van het beloningselement van de aanvullende vergoeding?

2) Voor zover de eerste vraag bevestigend wordt beantwoord:

Is een nationaal wettelijk voorschrift dat toestaat dat voor een recht op een aanvullende vergoeding als voorwaarde geldt dat voor deeltijd- en voltijdwerkers uniform hetzelfde aantal werkuren wordt overschreden, verenigbaar met clause 4, punt 1, en het pro-rata-temporis-beginsel bedoeld in clause 4, punt 2, van de raamovereenkomst inzake deeltijdarbeid die is opgenomen in de bijlage bij richtlijn 97/81/EG, als met de aanvullende vergoeding wordt beoogd om een bijzondere werkdruk te compenseren?

Aangevoerde Unierechtelijke bepalingen

Raamovereenkomst inzake deeltijdarbeid in de bijlage bij richtlijn 97/81/EG van de Raad van 15 december 1997 betreffende de door de Unice, het CEEP en het EVV gesloten raamovereenkomst inzake deeltijdarbeid (PB 1998, L 14, blz. 9) (hierna: „raamovereenkomst”), clause 3, punt 2, en clause 4, punten 1 tot en met 3

Aangevoerde nationale bepalingen

Bürgerliches Gesetzbuch (Duits burgerlijk wetboek; hierna: „BGB”), § 134

Gesetz über Teilzeitarbeit und befristete Arbeitsverträge (Duitse wet op de deeltijdarbeid en de arbeidsovereenkomsten voor bepaalde tijd; hierna: „TzBfG”), in het bijzonder § 2, lid 1, derde zin, en § 4, lid 1

Korte weergave van de feiten en de procedure

- 1 Partijen zijn het niet eens over de vraag of verzoeker als deeltijdwerker recht heeft op een verhoogde vergoeding – een zogenoemde „Mehrflugdienststundenvergütung” (vergoeding voor extra vliegreizen).
- 2 Verweerster is een vennootschap met beperkte aansprakelijkheid naar Duits recht. Zij exploiteert een luchtvaartonderneming die korte- en langeafstandsvluchten uitvoert. Verzoeker is sinds 2001 bij verweerster als piloot en eerste officier aangesteld.
- 3 Sinds 2010 werkt verzoeker in deeltijd met een arbeidstijd van 90 % van de volledige arbeidstijd. Verzoeker wordt overeenkomstig een bedrijfsakkoord als voltijdwerker ingezet, zonder dat de te maken vliegreizen worden verminderd. Hij

ontvangt evenwel 37 extra vrije dagen per jaar. Zijn basissalaris inclusief functietoeslagen is met 10 % verlaagd.

- 4 Volgens de op de dienstbetrekking toepasselijke collectieve arbeidsovereenkomsten voor cockpitpersoneel van verweerster zijn de vliegreizen een bestanddeel van de arbeidstijd die middels het basissalaris wordt vergoed. Een werknemer ontvangt een vergoeding voor extra vliegreizen bovenop het basissalaris, als hij een bepaald aantal vliegreizen per maand werkt en daarmee de drempels voor de verhoogde vergoeding heeft overschreden („in werking heeft gesteld”). Hiervoor is in de cao-bepalingen voorzien in drie uurtarieven van laag naar hoog die boven het uurtarief liggen dat wordt bepaald aan de hand van het basissalaris. Deze moeten worden toegepast bij de berekening van de vergoeding, als de werknemer op de korte afstand 106, 121 en 136 vliegreizen per maand heeft gewerkt en daarmee de zogenoemde „Auslösegrenzen” (drempels) heeft overschreden. Voor vliegreizen op langeafstandsvluchten gelden lagere drempels van 93, 106 en 120 vliegreizen per maand. In de cao-bepalingen is niet vastgelegd dat deze drempels voor deeltijdwerkers overeenkomstig hun deeltijdpercentage moeten worden verlaagd.
- 5 Om de maandelijke vergoeding voor extra vliegreizen van verzoeker te kunnen bepalen, berekent verweerster een individuele drempel die rekening houdt met de deeltijdarbeid van verzoeker. Voor vliegreizen die verzoeker boven zijn individuele drempel werkt, ontvangt hij het aan de hand van het basissalaris berekende uurtarief. Pas als zijn vliegreizen de voor voltijdwerkers geldende drempels overschrijden, ontvangt hij een verhoogde vergoeding.
- 6 Verzoeker vordert van verweerster het verschil tussen de reeds betaalde en de verhoogde vergoeding voor extra vliegreizen op grond van – volgens het pro-rata-temporis-beginsel – overeenkomstig zijn deeltijdpercentage verlaagde drempels.
- 7 Het Arbeitsgericht (arbeidsrechter in eerste aanleg, Duitsland) heeft de vordering toegewezen. Het Landesarbeitsgericht (arbeidsrechter in tweede aanleg, Duitsland) heeft deze afgewezen. Met het door het Landesarbeitsgericht toegestane beroep tot „Revision” handhaaft verzoeker zijn vordering dat verweerster wordt veroordeeld tot betaling van de vergoedingsverschillen.

Korte uiteenzetting van de motivering van de verwijzing

Noodzakelijkheid van een beslissing door het Hof

- 8 De door verzoeker ingestelde vordering tot betaling van een aanvullende vergoeding vloeit niet voort uit de toepasselijke cao-bepalingen. Deze voorzien pas in een verhoogde vergoeding in de vorm van de zogenoemde „Mehrflugdienststundenvergütung”, als de uniform voor deeltijd- en voltijdwerkers geldende drempels zijn overschreden. Dit recht bestaat wel, als de cao-bepalingen die de vergoeding voor extra vliegreizen regelen, niet verenigbaar

zijn met § 4, lid 1, TzBfG. Deze bepaling houdt in dat „[e]en deeltijdwerker [...] wegens zijn deeltijdarbeid niet slechter [mag] worden behandeld dan een vergelijkbare voltijdwerker, behalve wanneer er objectieve redenen voor een verschillende behandeling zijn. De deeltijdwerker dient een bezoldiging of andere geldelijke prestatie te ontvangen, waarvan de omvang op zijn minst zo groot is als zijn aandeel in de arbeidstijd van een vergelijkbare voltijdwerker.” Er zou derhalve sprake zijn van schending van § 4, lid 1, TzBfG, als de voor deeltijd- en voltijdwerkers uniform geldende drempels een slechtere behandeling van deeltijdwerkers zouden inhouden waarvoor geen objectieve redenen kunnen worden aangevoerd. Een dergelijke schending zou tot gevolg hebben dat de discriminerende cao-regeling op grond van § 134 BGB nietig zou zijn – volgens welk artikel een rechtshandeling nietig is, als deze inbreuk maakt op een wettelijk verbod. De discriminatie voor het verleden zou uitsluitend kunnen worden opgeheven door een „aanpassing naar boven”, omdat de begunstigende regeling het enige geldige referentiekader blijft (zie arresten van 14 maart 2018, Stollwitzer, C-482/16, EU:C:2018:180, punt 30, en 28 januari 2015, Starjakob, C-417/13, EU:C:2015:38, punten 46 en 47). Een „aanpassing naar beneden” is uitgesloten. Aan verzoeker zou de hem ten onrechte niet betaalde vergoeding voor extra vliegreuren moeten worden betaald, en wel in een omvang die overeenkomt met zijn aandeel in de arbeidstijd van een vergelijkbare voltijdwerker.

- 9 De verwijzende rechter moet derhalve allereerst onderzoeken of de cao-bepalingen inzake de vergoeding voor extra vliegreuren tot gevolg hebben dat deeltijdwerkers slechter worden behandeld dan vergelijkbare voltijdwerkers in de zin van § 4, lid 1, TzBfG.
- 10 Mocht er sprake zijn van een slechtere behandeling in de zin van § 4, lid 1, TzBfG wat betreft de bezoldiging, dan zou aansluitend moeten worden onderzocht of dit verschil in behandeling wordt gerechtvaardigd door objectieve redenen die een afwijking van het pro-rata-temporis-beginsel toestaan.
- 11 Aangezien middels § 4, lid 1, TzBfG clause 4, punten 1 en 2, van de raamovereenkomst werd omgezet in nationaal recht, moet bij de uitlegging van § 4, lid 1, TzBfG rekening worden gehouden met de rechtspraak van het Hof inzake het Unierecht. Dit geldt ook, omdat de te beoordelen bepalingen in collectieve arbeidsovereenkomsten te vinden zijn. Het in artikel 28 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie gewaarborgde recht op collectieve onderhandelingen moet binnen het toepassingsgebied van het Unierecht worden uitgeoefend in overeenstemming met het Unierecht. Als de nationale sociale partners maatregelen treffen die binnen het toepassingsgebied vallen van de door de sociale partners op het niveau van de Unie gesloten raamovereenkomst, moeten zij de raamovereenkomst eerbiedigen (arrest van 19 september 2018, Bedi, C-312/17, EU:C:2018:734, punten 69 en 70).

Eerste prejudiciële vraag

- 12 De eerste prejudiciële vraag betreft de uitlegging van clause 4, punt 1, van de raamovereenkomst, waarbij met name van belang is volgens welke methodiek moet worden bepaald of een nationaal voorschrift leidt tot een slechtere behandeling van deeltijdwerkers in de zin van clause 4, punt 1, van de raamovereenkomst wat betreft de bezoldiging.
- 13 Volgens § 4, lid 1, eerste zin, TzBfG mogen deeltijdwerkers vanwege de deeltijdarbeid niet slechter worden behandeld dan vergelijkbare voltijdwerkers, tenzij objectieve redenen dit rechtvaardigen. Aan deeltijdwerkers moet een bezoldiging of een andere geldelijke prestatie op grond van § 4, lid 1, tweede zin, TzBfG worden toegekend waarvan de omvang ten minste overeenkomt met hun aandeel in de arbeidstijd van vergelijkbare voltijdwerkers. Ook cao-regelingen moeten verenigbaar zijn met § 4 TzBfG. Deeltijdwerkers worden vanwege de deeltijdarbeid verschillend behandeld, als de duur van de arbeidstijd het criterium vormt waarop het verschil in behandeling ten aanzien van de verschillende arbeidsvoorwaarden is gebaseerd.
- 14 Verzoeker, werkzaam als piloot in deeltijd, is vergelijkbaar met de voltijds werkzame piloten. De referentiegroep in de zin van § 4, lid 1, TzBfG bestaat voor verzoeker uit de volgens de cao voltijds werkzame piloten.
- 15 Vergelijkbare voltijdwerkers in de zin van § 4, lid 1, TzBfG zijn op grond van § 2, lid 1, derde zin, TzBfG werknemers die „werkzaam zijn uit hoofde van dezelfde soort arbeidsverhouding en hetzelfde of soortgelijk werk verrichten”. Ook de in clause 3, punt 2, van de raamovereenkomst vermelde criteria die een definitie geven van de „vergelijkbare voltijdwerker”, gaan uit van de inhoud van de werkzaamheden van de betrokkene (arrest van 1 maart 2012, O’Brien, C-393/10, EU:C:2012:110, punt 61; zie ook arrest van 28 februari 2013, Kenny e.a., C-427/11, EU:C:2013:122, punt 27). De cao-bepalingen laten de te betalen vergoeding voor extra vliegreizen uitsluitend afhangen van de vraag of de relevante werkzaamheden in een bepaalde omvang worden verricht. Alle werknemers die tot het cockpitpersoneel moeten worden gerekend en die vliegreizen maken, vallen op dezelfde wijze onder de cao-bepalingen. Zij verrichten vergelijkbare werkzaamheden. De arbeidsvoorwaarden verschillen zoals in het geval van verzoeker slechts door de kortere arbeidstijd van deeltijdwerkers in de vorm van extra vrije dagen.
- 16 Voor de beslissing over het beroep tot „Revision” is van belang of de in deeltijd werkzame verzoeker wat betreft de vergoeding voor extra vliegreizen slechter wordt behandeld dan piloten die in voltijd werken. In zoverre is relevant hoe clause 4, punt 1, van de raamovereenkomst moet worden uitgelegd, meer concreet volgens welke methodiek moet worden onderzocht of deeltijdwerkers ten aanzien van de bezoldiging verschillend worden behandeld.

- 17 De gestelde vraag vereist een opheldering door het Hof. De verwijzende rechter ging er tot dusver van uit dat de rechtsvraag welke methodiek moet worden toegepast bij het onderzoek of deeltijdwerkers ten aanzien van de bezoldiging worden benadeeld, uiterlijk sinds het arrest van 6 december 2007, Voß, C-300/06, EU:C:2007:757, niet meer hoeft te worden beantwoord. Aangezien evenwel in de rechtspraak van de Duitse arbeidsrechters en in de juridische literatuur bezwaren zijn gerezen met betrekking tot de door de verwijzende rechter voorgestane methodiek om de afzonderlijke elementen van de beloning in aanmerking te nemen, kan de verwijzende rechter er echter niet langer van uitgaan dat hier redelijkerwijs geen twijfels bestaan.
- 18 Indien bij het onderzoek naar een ongelijke behandeling de totale vergoeding in aanmerking moet worden genomen, zoals het Hof dit heeft gedaan in het arrest van 15 december 1994, Helmig e.a., C-399/92, C-409/92, C-425/92, C-34/93, C-50/93 en C-78/93, EU:C:1994:415, punten 26 e.v., is een slechtere behandeling van deeltijdwerkers uitgesloten. Piloten die in deeltijd werken, en piloten die in voltijd werken, ontvangen dan voor arbeidstijden die boven de individuele drempels van de deeltijdwerker liggen, dezelfde vergoeding. In dat geval zou het beroep tot „Revision” niet slagen.
- 19 Indien de elementen van de beloning daarentegen afzonderlijk moeten worden beoordeeld, zoals het Hof dit heeft gedaan in de arresten van 6 december 2007, Voß, C-300/06, EU:C:2007:757, en 27 mei 2004, Elsner-Lakeberg, C-285/02, EU:C:2004:320, dan moet worden uitgegaan van een ongelijke behandeling die voortvloeit uit het feit dat in deeltijd werkzame piloten pas in het genot komen van de verhoogde vergoeding, als zij vliegreizen hebben gemaakt tussen hun individuele, conform hun deeltijdpercentage verlaagde eerste drempel en de vaste drempels zonder verhoogde vergoeding. Indien het beloningselement van de vergoeding voor extra vliegreizen afzonderlijk wordt beoordeeld, ontvangt een deeltijdwerker de verhoogde beloning in de vorm van de vergoeding voor extra vliegreizen niet voor het eerste uur waarmee de individuele eerste drempel wordt overschreden, maar pas als de voor voltijdwerkers geldende drempel wordt overschreden. Dit geldt analoog voor de tweede en derde trede van de drempels. Voor deeltijdwerkers zou de drempel bij het bereiken waarvan een recht ontstaat, niet evenredig aan hun individuele arbeidstijd worden verlaagd. Dit zou voor deeltijdwerkers een nadelige uitwerking hebben op de verhouding tussen prestatie en tegenprestatie en daarmee rechtstreeks leiden tot een ongelijke behandeling. De verwijzende rechter zou dan moeten toetsen of objectieve redenen dit verschil in behandeling rechtvaardigen. Dit punt is voorwerp van de tweede prejudiciële vraag.

Tweede prejudiciële vraag

- 20 De tweede prejudiciële vraag betreft de uitlegging van clause 4, punt 1 en punt 2, van de raamovereenkomst ten aanzien van de objectieve redenen die een slechtere behandeling van deeltijdwerkers en een afwijken van het pro-rata-temporis-beginsel rechtvaardigen.

- 21 Indien deeltijdwerkers met betrekking tot de bezoldiging door de cao-bepalingen inzake de vergoeding voor extra vliegrepen slechter worden behandeld, dient de verwijzende rechter te toetsen of de ongelijke behandeling kan worden gerechtvaardigd door een objectieve reden in de zin van § 4, lid 1, eerste zin, TzBfG. In dit verband moet worden onderzocht of het in § 4, lid 1, tweede zin, TzBfG bedoelde pro-rata-temporis-beginsel vereist dat de volgens de cao-bepalingen uniform voor voltijd- en deeltijdwerkers geldende drempels in overeenstemming met het deeltijdpercentage worden verlaagd, of dat het doel van de prestatie een afwijking van dit beginsel toestaat.
- 22 § 4, lid 1, tweede zin, TzBfG bevat – in overeenstemming met clause 4, punt 1, van de raamovereenkomst – geen absoluut verbod op ongunstigere behandeling. De bepaling concretiseert het algemene verbod op discriminatie overeenkomstig § 4, lid 1, eerste zin, TzBfG voor het gebied van de bezoldiging of een andere geldelijke prestatie. § 4, lid 1, TzBfG verbiedt een afwijking van het pro-rata-temporis-beginsel ten nadele van deeltijdwerkers, als hiervoor geen objectieve reden bestaat. Enkel het verschil in werkuren geeft evenwel niet het recht om voltijd- en deeltijdwerkers verschillend te behandelen. De rechtvaardigingsgronden moeten van een andere soort zijn. Het onderzoek naar de objectieve rechtvaardiging van het verschil in behandeling moet gebaseerd zijn op het doel van de prestatie. Een verschil in behandeling van deeltijdwerkers kan alleen gerechtvaardigd zijn, als de reden daarvan kan worden afgeleid uit de verhouding tussen doel van de prestatie en omvang van de deeltijdarbeid.
- 23 Met de cao-bepalingen inzake de vergoeding voor extra vliegrepen wordt beoogd een bijzondere werkdruk te compenseren en niet, zoals verzoeker meent, een compensatie te bieden voor ingeleverde vrije tijd. Dit blijkt uit de uitlegging van de cao-bepalingen.
- 24 Allereerst moet immers worden vastgesteld dat de vergoeding voor extra vliegrepen slechts voor bepaald werk verschuldigd is. Deze wordt alleen betaald voor vliegrepen in de zin van de cao-bepalingen die in een bepaalde omvang worden gemaakt. Als de cao-partners een compensatie voor de ingeleverde vrije tijd hadden beoogd, hadden zij voor alle werkzaamheden die op grond van de cao tot de arbeidstijd worden gerekend, een maximale tijdsgrens moeten bepalen. Een ingreep in het beschermde gebied van de vrije tijd geschiedt immers ongeacht de concreet verrichte werkzaamheden. Vervolgens moet worden vastgesteld dat de werknemers tegen de achtergrond dat de cao-regeling een hoge flexibiliteit van hen eist, ervan uit moeten gaan dat zij door de werkgeefster tot aan de grens van het arbeidsrechtelijk toelaatbare kunnen worden ingezet. Daarom ligt het voor de hand dat de hiermee verbonden ingreep in de persoonlijke vrije tijd reeds wordt gecompenseerd door het basissalaris. Tenslotte pleit ook de cao-bepaling met betrekking tot de vormgeving van de dienstroosters waarin het gebod tot gelijkmatige werkdruk geregeld is, voor het doel van een compensatie van werkdruk. Volgens deze bepaling moeten de medewerkers bij het opstellen van de dienstroosters immers aldus worden ingeroosterd en ingedeeld dat een zoveel mogelijk „gelijkmatige werkdruk” van alle medewerkers wordt gewaarborgd.

- 25 Voor de beslissing over het beroep tot „Revision” is van belang of de in de collectieve arbeidsovereenkomsten vastgelegde doelstelling op zichzelf een slechtere behandeling van deeltijdwerkers en een afwijken van het pro-rata-temporis-beginsel kan rechtvaardigen. In dit verband is van belang hoe clause 4, punten 1 en 2, van de raamovereenkomst moet worden uitgelegd, meer bepaald of de met de cao-bepalingen nagestreefde doelstelling om een bijzondere werkdruk te compenseren, in het algemeen een verschil in behandeling van deeltijdwerkers kan rechtvaardigen.
- 26 Volgens de verwijzende rechter is onduidelijk of het met de cao-bepaling nagestreefde doel om de werkdruk te compenseren, de slechtere behandeling van deeltijdwerkers kan rechtvaardigen. De rechtssituatie lijkt noch op voorhand duidelijk – „acte clair” – noch is deze door de rechtspraak van het Hof dusdanig opgehelderd dat redelijkerwijs geen twijfel meer mogelijk is – „acte éclairé”.
- 27 De verwijzende rechter leidt uit de bestaande rechtspraak van het Hof af dat alleen objectieve redenen in aanmerking komen om een verschil in behandeling in de zin van clause 4, punt 1, van de raamovereenkomst te rechtvaardigen. Dit begrip moet aldus worden opgevat dat het verlangt dat de betrokken ongelijke behandeling beantwoordt aan een werkelijke behoefte, dat de nagestreefde doelstelling daarmee kan worden verwezenlijkt en dat zij daartoe noodzakelijk is (arrest van 1 maart 2012, O’Brien, C-393/10, EU:C:2012:110; punt 64).
- 28 Deze rechtsvraag kan naar de opvatting van de verwijzende rechter niet als beantwoord worden beschouwd, omdat het Hof er meermaals op heeft gewezen dat het aan de nationale rechter staat te beoordelen of objectieve redenen een verschil in behandeling rechtvaardigen (arresten van 1 maart 2012, O’Brien, C-393/10, EU:C:2012:110, punt 67, 6 december 2007, Voß, C-300/06, EU:C:2007:757, punt 43, en 27 mei 2004, Elsner-Lakeberg, C-285/02, EU:C:2004:320, punt 18). Hierbij ging het immers telkens om de beoordeling of in een concreet geval überhaupt een rechtvaardigingsgrond werd aangevoerd en of een genoemde grond de toets aan de hand van de toe te passen rechtvaardigingsmaatstaf kon doorstaan. De aanwijzingen hadden volgens de verwijzende rechter geen betrekking op de vraag of een situatie op zichzelf een verschil in behandeling van deeltijdwerkers kan rechtvaardigen. Het Hof heeft er reeds op gewezen dat een bepaalde reden – budgettaire overwegingen – op voorhand niet in aanmerking komt als rechtvaardigingsgrond (arrest van 1 maart 2012, O’Brien, C-393/10, EU:C:2012:110, punt 66).
- 29 Indien de compensatie van werkdruk niet kan worden aangevoerd om een slechtere behandeling van deeltijdwerkers te rechtvaardigen, zou het beroep tot „Revision” slagen.
- 30 Indien de compensatie van werkdruk een op zichzelf geschikte reden is om een verschil in behandeling van deeltijdwerkers te rechtvaardigen, zou de verwijzende rechter in concreto moeten onderzoeken of de concrete vormgeving van de compensatie met de gekozen drempels aan een werkelijke behoefte van de

onderneming beantwoordt alsmede geschikt en noodzakelijk is om deze doelstelling te verwezenlijken. Mocht dit het geval zijn, dan slaagt het beroep tot „Revision” niet.

WERKDOCUMENT